

Ի. ՏՈՒՐԳԵՆԵՎ

ԲԻՐՅՈՒԿ

891.715

S- 96

ՊԵՏՂԱՏ

2011-05

891.7115

տ-996

Ի. ՏՈՒՐԳԵՆԵՎ

8

Բ Ի Ր Յ Ո Ւ Կ

Թարգմանեց Ս. ԶՈՐՅԱՆ
Նկարները՝ Ա. ԴԱՎԻԴՈՎԱՅԻ

ՊԵՏՅՐԱՏ

ՀԼԿՅԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ
ՑԵՐԵՎԱՆ 1938

Յերեկոյան մեն-մենակ լեռանդակով վերադառնում
ելի վորսից: Մինչև տուն դեռ ութ վերստ կար: Իմ լավ
մատակ ձին աշխույժ վազում եր փոշոտ ճամփով, լերբեմն
փնչացնելով ու ականջները շարժելով: Հոգնած շունս,
կարծես կապված, վոչ մի քայլ յետ չեր մնում լետին անիվ-
ներից: Փոթորիկ եր պատրաստվում: Առջև՝ մի անա-
գին մանիշակագուլն ամպ դանդաղորեն բարձրանում եր
անտառի յետևից: Գլխավերևիցս անցնում և դեմս ելին
գալիս յերկարավուն, մոխրագույն ամպեր. թփերն անով
որորվում ելին ու սվավում: Հեղձուցիչ ոգը փոխվեց հան-
կարծ խոնավ սառնության. ստվերները թանձրանում
ելին: Յերասանակը խփեցի ձիուն, իջա ձորը, անցա ցա-
մաքած գետը, վորի շուրջն աճել ելին ուռենու թփեր,
բարձրացա սարը և մտա անտառը: Ճանապարհը գնում եր
տխի խիտ թփուտների միջով, ուր արդեն տիրում եր
մութը. առաջ ելի գնում դժվարությամբ: Յեռանդակը
թռչկոտում եր հարցուրամյա կաղնիների և լորենիների
պինդ արմատների վրայից, վորոնք կտրում ելին ճամ-
փան: Ուժեղ քամին հանկարծ դրնգաց վերևում, ծառերն
ալեկոծվեցին. անձրևի խոշոր կաթիլները զարկեցին, թա-
կեցին տերևներին, կայծակը փալատակեց և փոթորիկն
սկսվեց: Վարար անձրև թափվեց: Յես ձին քշեցի քայլով

3670
38

ու շուտով ստիպված յեղա կանգ առնել։ ձիս խրվեց ցե-
խի մեջ, իոկ յես առջևս բան չեյի տեսնում։ Մի կերպ
ապաստանեցի մի մեծ թփի տակ։ Կուշ յեկած և յերեսս
ծածկած՝ համբերությամբ սպասում եյի անձրևի կտրվե-
լուն, յերբ հանկարծ, կայծակի փայլով, աչքիս մի կեր-
պարանք յերևաց ճամփի վրա։ Սկսեցի ուշադիր նայել
այն կողմը—նույն կերպարանքը կարծես գետնից զուրս
յեկավ, կանգնեց յեռանդակիս մոտ։

— Ո՞վ ե, — հարցրեց մի հնչեղ ձայն։

— Իսկ դու ո՞վ ես։

— Յես եստեղի անտառապահն եմ։

Յես անունս ավի։

— Հա, ճանաչում եմ. տո՞ւն եք գնում։

— Այո։ Բայց տեսնում ես ինչ փոթորիկ ե...

— Այո, փոթորիկ ե, — պատասխանեց ձայնը։

Սպիտակ փալաղը վոտից գլուխ լուսավորեց անտա-
ռապահին։ Գրան իսկույն հետևեց կայծակի շառաչուն ու
կարճ հարվածը։ Անձրևը կրկնապատկվեց։

— Շուտ չի կտրի, — շարունակեց անտառապահը։

— Ինչ անենք հիմի։

— Յես ձեզ իմ խրճիթը կտանեմ, — ասաց նա։

— Բարի լեղիր։

— Համեցեք նստեք։

Նա մոտեցավ ձիու գլխին, սանձը բռնեց ու քաշեց։
Ճանապարհ ընկանք։ Յես բռնեցի յեռանդակի բարձր, վոր
ոլորվում եր, «ինչպես նավակը ծովում», ու ձայն ավի
շանս։ Խեղճ մադյանս ծանր-ծանր վոտները խփում եր
ցեխին, սահում, գայթում. անտառապահը լծափայտերի
առաջ որորվում եր աջ ու ձախ, կարծես ուրվական։ Գնա-
ցինք բավականին յերկար տեղ. վերջապես, առաջնորդս
կանգ առավ։ «Ըհ, տուն հասանք, աղա», — ասաց նա
հանգիստ ձայնով։ Բակի դուռը ճոնչաց, մի քանի շահ

լակոտներ հաջացին միասին։ Յես գլուխս բարձրացրի և,
փայլակի լույսով տեսա ընդարձակ բակի մեջտեղը մի
փոքրիկ խրճիթ. բակը շրջապատված եր ցանկապատով։
Լուսամուտներից մեկում աղոտ լույս եր փայլում։ Անտա-
ռապահը ձին տարավ մինչև տան սանդուղները և դուռը
ծեծեց։ «Իսկույն, իսկույն», — լսվեց մի բարակ ձայն, դռն
յետևից բոբիկ վոտների թփթփոց, փակը ճոնչաց, և տաս-
ներկու տարեկան մի աղջիկ՝ կարճ շապիկ հագած, լապ-
տերը ձեռին յերևաց շեմքում։

— Աղային լուս արա, — ասաց անտառապահը
նրան, — իսկ յես ձեր յեռանդակը ծածկի տակ կքաշեմ։

Աղջիկը նայեց ինձ ու մտավ խրճիթ։ Յես հետևեցի
նրան։

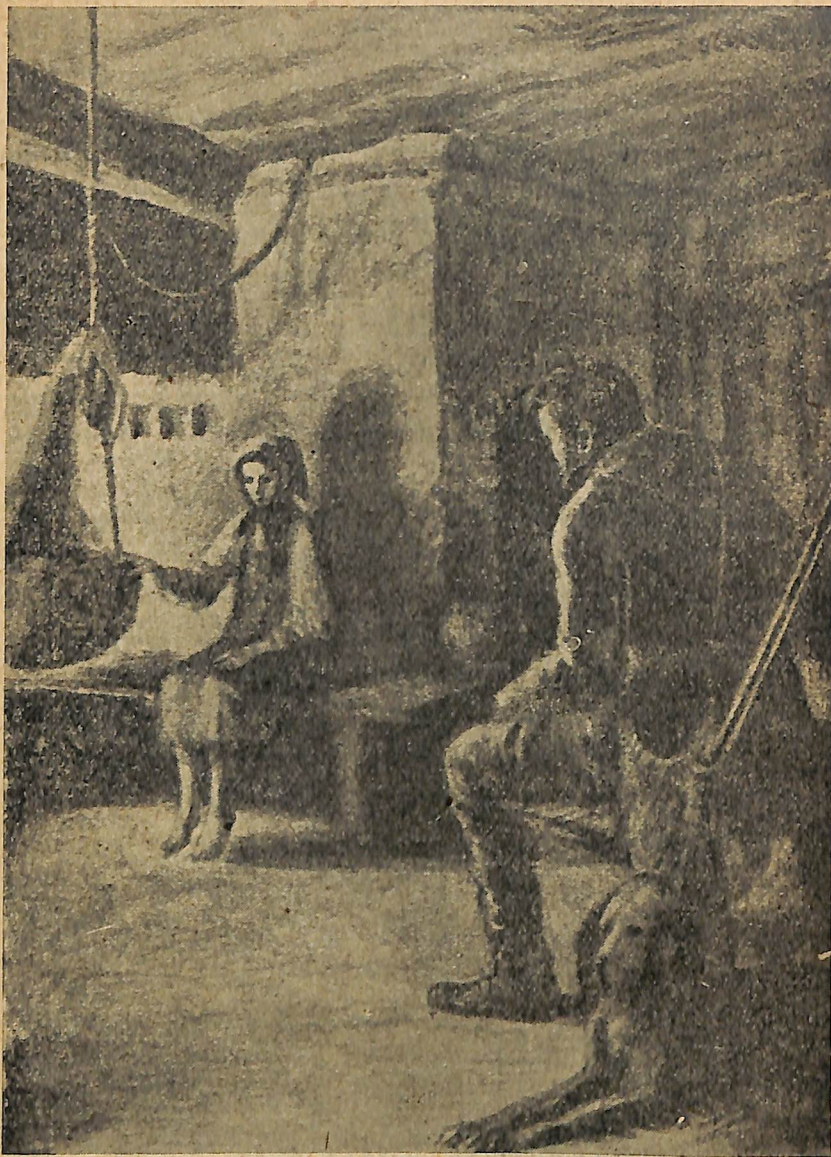
Անտառապահի խրճիթը բաղկացած եր մի սենյակից՝
մրոտած, ցածրիկ ու դատարկ։ Մի պատուոված մուշտակ
կախված եր պատից։ Նստարանի վրա, ընկած եր մի փո-
ղանի հրացան, անկյունում թափված եյին փալասներ.
յերկու մեծ պուտուկ դրված եյին փեչի կողքին։ Սեղանի
վրա վառվում եր մարխը, վորի լույսը մերթ բարձրա-
նում եր, մերթ իջնում հանգչելու չափ։ Սենյակի ուղիղ
մեջտեղը կախված եր յերեխայի ճոճը, վոր կապված եր
մի յերկար ձողի ծայրի։ Փոքրիկ աղջիկը լապտերը հան-
գցրեց, նստեց մի փոքրիկ աթոռի և սկսեց աջ ձեռքով
ճոճն որորել, ձախով մարխը շտկել։ Նայեցի շուրջս, — սիրտս
ճմլվեց տխուր բան ե գիշերը գյուղացու խրճիթ մտնելը։
Յերեխան ճոճում շնչում եր ծանր ու արագ։

— Դու աչտեղ մենակ ես, հարցրի աղջկան։

— Մենակ եմ, — պատասխանեց նա հազիվ լսելի
ձայնով։

— Դու անտառապահի աղջիկն ես։

— Այո, — շշնջաց նա։

— Դու այստեղ մենակ ես, — հարցրեց աղջկան։

Դուռը ճռնչաց և անտառապահը, գլուխը կռացնելով, լոք տվեց շեմքից ներս։ Նա լապտերը վերցրեց հատակից, մոտեցավ սեղանին և վառեց։

— Ո՞վ գիտի, մարխին սովոր չեք, — ասաց նա ու գլուխը թափ տվեց։

Նայեցի նրան։ Այդպիսի կորովի մարդ շատ քիչ ելի տեսել։ Նա բարձրահասակ էր, թիկնեղ և փառավոր կազմը, վաճքի տեր։ Բաց շապկի տակից յերևում էին ուժեղ մկանները։ Մեզ գանգուր միջուկը կիսով չափ ծածկում էր նրա մուգ ու առնական դեմքը. իրար կպած լայն հոնքերի տակից — համարձակ նայում էին փոքրիկ թուփ աչքերը։ Նա ձեռքը թեթևակի կանթեց մեջքին ու կանգնեց առջևս։

Յես շնորհակալութիւնն հայտնեցի նրան և հարցրի անունը։

— Ինձ Ֆոմա լեն ասում, — պատասխանեց նա. — իսկ ավելի անունս Բիրյուկ*) ե։

— Ա՛, Բիրյուկը դժւ յես։

Յես կրկնապատիկ հետաքրքրությամբ նայեցի նրան։ Իմ վորսկան Յերմուլայից և ուրիշներից շատ պատմութիւններ էյի լսել անտառապահ Բիրյուկի մասին, վորից շրջակա գյուղացիները վախենում էյին, ինչպես կրակից։ Նրանց ասելով՝ աշխարհում դեռ այդպիսի, իր գործին հմուտ մարդ չի յեղել։ «Մի շալակ ցախ չի թողնի տանեն անտառից. ինչ ժամանակ ել լինի, թեկուզ կես գիշեր, վրա լե հասնում կարկուտի պես, և վաղ նրան, ով հակառակեց, — ուժեղ ե, իբրև թե, ու սատանի պես ճարպիկ... Յե՛վ վոչ մի բանով չի կարելի նրան կաշառել. վոչ ողիով, վոչ փողով. վոչ մի բան նրան չի գրավում։ Քանի անգամ մարդիկ պատրաստվել են գլուխն ուտել, բայց չի հաջողվում»։

*) Բիրյուկ անվանում են մենակ, մուգ մարդուն։ Նշանակում ե և գայլ։

Ահա ինչպես ելին խոսում հարևան գյուղացիները Բերյուկի մասին:

— Ուրեմն դու Բերյուկն ես,—կրկնեցի.—յես լսել եմ քո մասին: Ասում են՝ վոչ մի մարդու չես խնայում:

— Իմ պաշտոնն եմ կատարում,—պատասխանեց նա մուսլ.—տիրոջ հացը ձրի չեմ ուտելու:

Նա կացինը հանեց գոտուց, նստեց հատակին և սկսեց մարխը կտրել:

— Կին չունե՞ս,—հարցրի նրան:

— Չե,—պատասխանեց և կացինը վրա բերեց ու ժով:

— Մեռել ե, լերեի:

— Չե... հա... մեռել ե,—ավելացրեց նա ու շուտ յեկավ:

Յես լոցի. նա աչքերը բարձրացրեց ու նայեց ինձ:

— Փախավ մեր կողմերով անցնող քաղաքացու հետ,—արտասանեց նա դաժան ժպիտով: Աղջիկը գլուխը կախ գցեց. յերեխան զարթնեց ու ճչաց. աղջիկը մոտեցավ ճոճին:—Առ, տուր իրան.—ասաց Բիրյուկը, աղջկա ձեռը դնելով մի կեղտոտ ծծուկ:—Այ, սրան ել թողեց,—շարու-նակեց նա կիսաձայն, յերեխային ցույց տալով: Քիչ հետո նա մոտեցավ դռանը, կանգ առավ ու յետ դարձավ:

— Դուք, կարծեմ, աղա,—սկսեց նա,—մեր հացը չեք ուտի, բայց յես հացից բացի...

— Յես քաղցած չեմ:

— Դե, ինչպես գիտեք: Սամավար կղնեյի ձեզ հա-մար, բայց թե՛ չունեմ... Գնամ տեսնեմ ձեր ձին վրնց ե:

Նա դուրս գնաց և դուռը ծածկեց թրպուցով: Յես մի անգամ ել նայեցի շուրջս: Խրճիթն ինձ առաջվանից ավելի տխուր թվաց: Սառած ծխի դառը հոտը անախորժ կերպով ճնշում եր շնչառութունս: Աղջիկը տեղից չեր

շարժվում և վոչ ել աչքն եր բարձրացնում. յերբեմն հրում եր ճոճը և ամաչելով ուսին քաշում կախ ընկած շապիկը. նրա մերկ վոտները չեյին շարժվում:

— Անունդ ի՞նչ ե,—հարցրի յես:

— Ուլիտա,—ասաց նա, ել ավելի քարշ գցելով իր տխուր դեմքը:

Անտառապահը յեկավ և նստեց նստարանին:

— Փոթորիկն անցնում ե,—նկատեց նա, մի փոքր լուռթյունից հետո.—յեթե կուզեք՝ յես ճամփա կգցեմ ձեզ մինչև անտառի պուռնկը:

Յես վեր կացա: Բիրյուկը հրացանը վերցրեց և նա-յեց վառարանին:

— Դա ինչո՞ւ համար ե,—հարցրի յես:

— Անտառում անկարգություն են անում: Մադյանի ձորում ծառ են կտրում,—ավելացրեց նա ի պատասխան իմ հարցական հայացքին:

— Միթե այստեղից լսելի յե:

— Բակից լսվում ե:

Մենք միասին դուրս յեկանք: Անձրեքը կտրել եր: Հեռվում դեռ կուտակված եյին ամպերի ծանր զանգված-ներ, յերբեմն բռնկում ելին փալաղները, բայց մեր գլխավերևն արդեն տեղ-տեղ յերևում եր մութ-կապույտ յերկինքը, աստղերն առկայծում եյին արագորեն անցնող ցանցառ ամպերի միջից: Անձրեքից թրջված և քամուց ալեկոծ ծառերի ուրվագծերը սկսեցին յերևալ խավարի միջից: Ականջ դրինք: Անտառապահը գլխարկը վերցրեց ու գլուխը կախեց.—«Հը...հրե,—ասաց նա հանկարծ ու ձեռը մեկնեց,—տես, ինչ գիշեր ե ընտրել»: Յես, տերեվ-ների աղմուկից բացի վոչինչ չեյի լսում: Բիրյուկը ձին դուրս քաշեց ծածկի տակից: «Յես եսպիտով, ով գիտի,—ավելացրեց նա,—վրա չհասնեմ նրան»:—«Յես կգամ քեզ հետ... ուզում ես»:—«Լավ,—պատասխանեց նա և ձին

Տես մի թրջված, ցնցոտիներով և յերկար, գզգզված
մորուքով գյուղացի

անկյունում... անձրեր ծեծում եր տանիքը և իջնում լուսա-
մուտներին. մենք բոլորս լուռ ելինք:

— Փոմա Կուզմիչ, — խոսեց գյուղացին խուլ ու ընկրճ-
ված ձայնով. — այ Փոմա Կուզմիչ:

— Ի՞նչ ես ուզում:

— Բաց թող:

Բիրյուկը չպատասխանեց:

— Բաց թող... չքավոր մարդ եմ... բաց թող:

— Շանաչում եմ ձեզ, — մռայլ վրա բերեց Բիրյուկը. —
ձեր սաղ գեղն եղպես ա. — բոլորդ գող եք:

— Բաց թող, — կրկնեց գյուղացին. — աղքատ, որվա
հացի կարոտ ենք... բաց թող

— Աղքատ եք... Վոչ ով գողություն անելու իրավունք
չունի:

— Բաց թող, Փոմա Կուզմիչ... մեղք եմ: Ձեր կա-
ռավարիչը, ինքդ գիտես, հողիս կհանի:

Բիրյուկը լեռ դարձավ: Գյուղացին դողում եր, տենդը
կարծես ցնցում եր նրան: Նա գլուխը թափահարում եր
և ծանր շնչում:

— Բաց թող, — կրկնեց նա հուսահատութամբ, — բաց
թող, աստված վկա, ինչ արժի կտամ: Աստված վկա, աղ-
քատությունից եմ արել... յերեխեքս սոված են, ինքդ գի-
տես: Դժվար եմ ապրում:

— Բայց գողություն մի անի:

— Գոնյա ձիուս, — շարունակեց գյուղացին, — ձիուս
բաց թող... նրանով ենք ապրում... բաց թող:

— Ասում եմ՝ չի կարելի: Յես ել ծառայող մարդ եմ.
ինձանից կպահանջեն: Ձեզպեսներին չպետք է յերես տալ:

— Բաց թող: Կարիքն ստիպեց, Փոմա Կուզմիչ, կա-
րիքը, բաց թող:

— Գիտեմ ձեզ, գիտեմ:

— Դե, բաց թող:

— Դե, հանգիստ նստի, թե չե հո գիտես: Աղային չեմ տեսնում, ինչ ե:

Խեղճը գլուխը կախեց... Բիրյուկը հորանջեց ու գլուխը դրեց սեղանին: Անձրևը դեռ չէր կտրում: Սպասում ելի տեսնեմ ինչ ե լինելու:

Գյուղացին հանկարծ ուղղվեց: Նրա աչքերը բոցավառվեցին և դեմքին կարմրություն յերևաց: «Դե առ, կեր, խեղդվի, առ»,—սկսեց նա, աչքերը կուչ ածելով և շրթունքները ծայրերն իջեցրած,—«առ, անիծյալ հոգեհան, խմիր քրիստոնյայի արյունը, խմիր»...

Անտառապահը շուռ յեկավ:

— Քեզ եմ ասում, քեզ, անխիղճ արնախում, քեզ:

Հարբած ես, ինչ ե, վոր ուշուես ես տալիս,—խոսեց անտառապահը:—Խելքդ յեմ ես տվել, ինչ ե:

— Հարբած... չլի քու փողով եմ հարբել, անիծյալ հոգեհան, գազան, գազան, գազան:

— Հայ, դու... յես քեզ...

— Ինձ համար մին ա—կորչելու յեմ. ո՛ր գնամ առանց ձիու: Խփիր, միանգամից վերջացրու. սովից մեռած, թե եղպես—մին ա: Թող ամեն ինչ կորչի կին, յերեսա—բոլորը թող սատկեն. իսկ դու, կաց, քեզ ել կտեսնենք:

Բիրյուկը վեր կացավ:

— Խփի, խփի,—ասաց գյուղացին մոլեգին ձայնով, — խփի, խփի... (Աղջիկը վեր թռավ տեղից և աչքերը հառեց նրան): Խփի, խփի...

— Ձենդ կտրի,—գոռաց անտառապահը և յերկու քայլ արավ դեպի նա:

— Հերիք ե, հերիք ե, Ֆոմա,—գոռացի յես.—թող նրան... աստված նրա հետ:

— Ձեմ կտրի,—շարունակեց գյուղացին:—Մին ա վոր սատկելու յեմ: Հոգեհան, գազան, չես ել սատկում, պրծը-

նենք... Սպասիր հլա, թագավորութունդ յերկար չի քաշի. բողազդ կկտրեն, կաց հլա:

Բիրյուկը բռնեց նրա ուսը... Յես նետվեցի գյուղացուն ոգնելու...

— Ձեռ-մի տա, աղա,—գոռաց անտառապահն ինձ վրա:

Յես նրա սպառնալիքից չելի վախենա և արդեն ձեռս պարզում ելի, բայց, ի մեծ զարմանս իմ, նա մի շարժումով գոտին պոկեց գյուղացու արմունկներից, վզից բռնեց, գլխարկն աչքերը կոխեց, դուռը բաց արավ ու դուրս գցեց նրան:

— Գրողի ծոցը գնա ձիուդ հետ,—գոռաց նա գյուղացու յետևից.—տես, մեկ ել վոր ձեռս ես ընկել...

Նա վերադարձավ խրճիթ և սկսեց անկյունում խառնել ինչ-վոր:

— Ե՛, Բիրյուկ, —ասացի յես, վերջապես,—զարմացրիր ինձ. ինչպես տեսնում եմ՝ դու լավ աղա յես:

— Ե, հերիք ե, աղա,—կտրեց նա խոսքս բարկությամբ,—մարդու բան չասեք: Ավելի լավ ե յես ճամփա գցեմ ձեզ,—ավելացրեց նա,—չեք կարող սպասել, յերևի, մինչև անձրևը կտրի:

Բախում թխթխկացին գյուղացու սայլի անիվները:

— Տես, գնաց,—քրթմնջաց անտառապահը,—բայց յես նրան...

Կես ժամ հետո՝ նա հրաժեշտ տվեց ինձ անտառի պոնկին:

Պատ. խմբագիր՝ Մ. Կորյուն
Տեխ. խմբագիր՝ Ան. Գասպարյան
Սրբագրիչ՝ Թ. Հովակիմյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ՝

Գլավլիտի լիազոր՝ Ղ-3579. Հրատ. 4233.

Պատվեր 215. Տիրաժ 4000.

Թուղթ 62X94 Տպագր. 1 մամ.

Մեկ մամ. 24.480 նշան. Հեղինակ. 1/2

Հանձնված և արտադրության 3 մարտի 1938 թ.

Ստորագրված և տպագրության համար 17 ապրիլի 1938 թ.

ԳԻՆԸ 45 Կ.

Պետհրատի 1 տպարան, Յերևան. Լենինի 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0391359

ԳԻՆԸ 45 ԿՈՊ.

350

5499

И. С. ТУРГЕНЕВ
БИРЮК
ГИЗ АРМ. ССР, ЕРЕВАН